

Cun l'auter a pèr – Autobiografia da Vic Hendry

Ina autobiografia seigi el, il niev cudisch da Vic Hendry. Igl ei dapli. Ins emblida spert ch'ins suonda las regurdientschas d'in carstgaun. L'ovra tschaffa. Ins s'identifichescha cugl autur e sia veta, ins va „a pèr“, ins pitescha e selegra cun el. Ins sesenta cumprius, ins ei da casa. Mo il viadi „in cun l'auter“ surpasa la dimensiun persunala. Il lectur emblida bunamein ch'ei setracta dalla descripsiun dalla veta dil scribent. El legia sco da leger in roman, il roman d'ina veta. Quel che ha cumplenu ils 70 “ei ius in tschancun” (9) ed ha in tschuat da raquintar. Cunzun sch'el ei Vic Hendry. E che gest el ha eligiù il mied dalla autobiografia, fa buca surstar. El ha adina mussau ses patratgs e sentiments, el ei „sespogliaus“ ed ha mussau il bi e mitgiert, il legreivel e trest. Era sche quei ei riscus. „Rasar ora ils sentiments ei ina resca“ (225). Ed in confess ei adina in confess! Ins ei commuentaus dall'aviartadad dil scribent. El vul mussar e dar dil siu als auters, a quels ch'el ha bugen, ed er a tschels. Mo el, il carstgaun individual, pensiv e vulnerabel, ei era dependents dil concarstgaun, dils ses e dad „auters ch'ei vegni a pèr“ ed ein stai „la gronda purtada“ (9).

„Cun l'auter a pèr“

In tetel evocativ e da gronda muntada. Jeu sai buca contas gadas ch'ins entaupa quels plaids el raquent. Igl ei in fil tgietschen. A pèr sesentan ins buca persuls e buca schi trests. Ins less „ver endamen cun l'auter“ (231), ins vul tschintschar e tedlar. „Jeu less vegnir en raschieni ed ir a pèr in tschancun; jeu che sun pil solit persuls cun mia persuladad“ (176). Era il lectur va a pèr cugl autur. Cheu schai ina gronda forza dil cudisch. Ins sesenta sin viadi a pèr cun Vic Hendry, quei carstgaun ch'ei staus indulgents “enviers la schampradad humana” (65), quei autur che anfla egl “empermer carstgaun” (69) pli bia caussas “ch'ins astga admirar che caussas, ch'ins sto sprezzar”, per citar in palid da Albert Camus.

Culs plitier

“Entschiet ha miu viadi culs plitier, epi culs vischins e culla tiara la pli dasperas” (9). La mumma veva tratg si la nanna per la dieschavla gada, la mumma che ha giugau ina gronda rolla ella veta dil scribent. Ella “che ha tessiu ils fils da siu cor viaden ellas teigias ed ha fatg si ils canials cun mieds da legria osum la bucca” (212). Ella che ha plantau bia en siu cor e mussau “da giuven ensi da capir” (220). Il bab e la mumma ed ils fargliuns ein stai ils emprems cumpogns da viadi. Els ch'ei stai endisch affons. „Nus essan i in cun l'auter e sespruai da vegnir atras, buca senza sescaldar mintgaton e mirar mitgiert“ (44). El ha empriu da luvrar ed urar „ed ei dat caussas ch'ins sa buca metter, d'ina vart“ (108). Ed el raquenta dils emprems fastedis e quitaus, dil temps da paster, da fatgs da mintgadi ordvart impurtonts per la veta dil singul. E nus cuntinuein il viadi ed entupein sia dunna e ses affons, els ch'ei i a pèr per propi, che han susteniu e gidau.

Culs vischins

Era els fuorman nies esser, ils vischins ch'ei damaneivel e quels pli lunsch. „Jeu sun staus tut da Tujetsch“ (90), scriva Hendry ed ins capescha. El ha giu ed ha aunc adina gronda simpatia per la val e ses habitonts: “Pil solit ein ils umens da Tuejtsch stai da buna mesira ...” (26). „Ed jeu hai giu ina gronda idea dils vischins da Tujetsch Dils umens retratgs e da paucs plaids ch'ins ha stuiu sehanar da vegnir en discuors. Semeglionts a miu bab ...“ (27). Era la femna da Tujetsch survegn in monument: „La Tuatschina ei da biala maniera; sia bucca rienta leventa enzatgei ad enzatgi“ (75). Il viadi communabel ei bials. „A pèr e far da car leventa...“ (9). Mo ein ha era dau muments da pitgira, “ils dis dils accords dulents” (85): “Mintgaton ha ei fatg tut snavurs dad ir cun l'auter” (9).

Culla tiara dasperas

“La canzun digl uaul da Cavorgia ei ida afuns...” (52). “La vusch dil dutg e quella digl uaul ein stadas miu cant gregorian” (41). Ils seniasters e las cavorgias dalla patria han formau e bulau Vic Hendry. E cura ch'el ha giu quitaus culs carstgauns eis el “ius naven e pli lunsch”: “... jeu sun seviults si per las caussas ni schiglioc ulteriuras creatiras e culs elements sun jeu staus en miu liug” (9). Vic Hendry ha bugen fluras e plontas e caussas. El selegra cun ellas. Ellas ein da siu pèr ed han ina veta, sco ils carstgauns cun lur olma. Ed ellas sentan sia tristezia: “Ed il pastg on iert vesa aunc dapli, sco per semeglia che jeu sun trests e che jeu sun menaus cuntinudamein pil sughet” (159). Gie, “... il ruaus

che dat giu dils salischs fa bein” (275), scriva igl autur. „Tgi ch’ei mo in tec pratics en mia biografia sa che jeu sun taccaus vid il tschespet“ (173).

Egl jester

Nus accumpignein Vic Hendry el Seminari da scolasts a Cuera, nua ch l’aua dalla Plessur ei pli „nauscha e maltschecca che l’aua dalla Val Gierm“ (50); nus suandein il student allas universitads. „Cun ina capetscha da students sin tgau eis ei bi alzar la vusch“ (57). E nus accumpignein la famiglia en la secunda patria: a Schaffusa, nua ch’el ha „adina schau encrescher“. „Lunsch naven vai jeu empriu da tener car miu liug“ (222).

Staziuns situaziuns

Biaras staziuns da quell’autobiografia envidan da sefermar e s’entardar, numerusas ein las situaziuns presentadas da Vic Hendry. Ins entaupa Sep Mudest Nay ed Alfons Tuor. Igl autur tschontscha dad Andri Peer e citescha Gion Deplazes. El fa allusiun alla Canzun da s.Margarita ed als filosofs. Nus mein tras „claus e clis“ ed anflein passidas dallas ovras da Vic Hendry. El ha vuliu empernder d’enconuscher „l’aura dalla perschun ed ha scret la skizza: „Pertgei jeu sun ius en perschun” (104ss). El tschontscha da brevs, da passas ed autras, el che scriva talas cun gust e plascher: „Brevs ein documents custeivels e forsa ch’enzatgi ha schizun marveglias dallas mias; jeu mez vai scret truchets pleins“ (47). „Cun l’auter a pèr“ ei era ina resumada dall’ovra da Hendry. Ei dat d’entellir e gida a capir. „Cun l’auter a pèr“ ei in cudisch che muossa bia fatschettas: raquintaziuns, descripziuns, reflexiuns, meditaziuns, portrets, etc. Igl ei ina lavur da filigrana. E l’atmosfera. Jeu citeschel ils plaids da Silvio Camenisch, il redatur dil Tschespet, secrets sin la cuviarta: „Abstrahau dil realissem exprimiu, eisi danovamein quell’atmosfera da Hendry che fascinescha; quella aura spessa, bunamein magica, culla quala el enzuglia sias acziuns e sias persunas – ed era nus, ses lecturs.“

Poesia e prosa

Ins enconuscha la rihezia dil lungatg da Vic Hendry, siu diever da plaids e construcziuns, ils biars registers ch’el trai: plaids rars e locuziuns singularas, metafras, persunificaziuns, afroissem e sentenzias. Ed ins gauda siu humor „serius“:

„Enzatgi ha ris ora mei e fatg valer che jeu seigi in sgnup...“ (122ss).

„Alla fin da quellas duas lecziuns ella sala da fisica cun ses indrezs smanatschonts sun jeu staus ventschius. Buca da far curvien, cura che jeu vevel bunamein fatg ord liug omisduas missialas“ (83).

En siu cudisch ha Vic Hendry sco pil solit sterniu bia poesia, el che ha scret mo in cudisch da poesias (Paun cucu, 1990). Entgins paucs exempels da quei lungatg posetic:

“Lu sedostel jeu dabot e tuornel a metter la memoria en salv” (58).

„Ils muvels dalla val han envidau ina speronza...“ (127).

„Dad ir per liung ils corridors spuntein nus las umbrivas e l’alva entscheiva a risdar“ (251).

“Sch’il tschiel vegn giu sin la detta-pei e streha ils uauls e metta enzatgi a pèr. Speronzas s’envidan e la peisa dat giu dils uviarchels dils eglis“ (257).

Partenet fuorma e cuntegn san ins mo cussegljar cun l’Elisa da „La sera digl autur“: „... lai esser, piarda buca il fil e setegn vinavon vid la verdad. Sche ti uliveschas eis ti buca quel che ti eis ed ins setrumpass – tut tgi che ha survegniu bugen tei“ (138).

Sentenzias e maximas

Buca che Vic Hendry lessi esser in moralist. Mo el capescha da catschar mintgaton ina statgna ella tiara, d’aschuntar ina verdad, da tschentiar in accent:

„La beffa ei per ordinari in pei el tgil“ (59).

„Sussentar e treer a néz il quet ei meinsvart nuota schi mal“ (71)

„Igl ei bi da ver bugen enzatgi“ (93)

„Chins po vessi adina il dun da preziar la lavur da l’auter“ (95)

„...las larmas dadensgiu brischan pli fetg“ (213).

„Cun in bien num e schecs da viadi eis ei bi da semetter sin via“ (139).

Semetter sin via

Jeu envidel il lectur da semetter a pèr e sin via cun Vic Hendry e da leger sia ovra. El vegn ad anflar in autur che vul „tagliar pustretsch“ (162), ch’ei alla tscherca da sesez e dil concarstgaun. „In cun l’auter a pèr“ ei in cudisch che va a cor, perquei ch’el ei secrets da cor e cun cor. Perquei less jeu citar il grond

misteri che Saint-Exupéry paleisa en siu “Petit Prince”: “Mo cul cor vesan ins bein. Igl essenzial ei buca veseivels pils egls”. Alla fin dalla lectura, alla fin da quei viadi tras la veta da Vic Hendry, san ins bein era dir cun el alla tschitta. “Va ussa, biua Va e betscha la veta; ei vala la peina” (277).

Arnold Spescha

GR 01-02-1991